

Position paper

De maatschappelijke waarde van sociaal artistieke projecten

Waarom deze position paper? We willen beleidsmakers en beslissers informeren en inspireren. Deze paper onderbouwt het belang van sociaal artistieke projecten. Wie zijn wij? Wij zijn professionals, beleidsmakers, onderzoekers, vrijwilligers en kunstenaars vanuit verschillende achtergronden en sectoren die betrokken zijn bij sociaal artistieke projecten, verbonden aan het [Social Art Lab](#).

Het [STUT theater](#) speelt de voorstelling 'Even serieus' op een zondagmiddag in het Vorstelijk complex in Zuilen. Alle rijen zijn gevuld, de overgrote meerderheid is van Marokkaanse afkomst. Het toneelstuk begint. De jongens spelen met passie, het is grappig en ontroerend tegelijk. Over de liefde, over de zoveelste afwijzing voor een baan vanwege een Marokkaanse naam. Over homo zijn en het niet kwijt willen raken van je vrienden. De komende maanden gaat de theatergroep op tournee langs jongerenwerklocaties en theaters. Een van de acterende jongens vertelt dat hij zich voor het eerst echt iemand voelt. Door jongerenwerkers van de welzijnsorganisatie Cumulus kwam hij terecht bij een regisseur van het wijktheater. Samen met vrienden zijn ze de uitdaging aangegaan. Maandenlang speelden ze hun ervaringen, vergrootte ze uit en vervormde ze. Hij leerde zijn vrienden op een heel andere manier kennen en hun verhaal werd een echt theaterstuk. Ook raakt de voorstelling het publiek. Een bezoeker zegt: "Echt super leuk hoe jullie de Marokkaanse jongens vertegenwoordigen op een positieve manier. Een ander: "Je gaat meer van die jongens houden".

Inspirerende en effectieve sociaal artistieke projecten: win-winsituatie

Dit prachtige voorbeeld laat zien dat kunst ontregelt, verrast, uitdaagt én dat kunst verbindt en mensen een ontwikkeling laat doormaken. Kunst in al zijn vormen heeft de eigenschap om zichzelf en de samenleving voortdurend tegen het licht te houden, te vernieuwen en te verrassen. Kunst kan een bindmiddel zijn in culturen en gemeenschappen, verschillen overbruggen en insluiting bevorderen. Kunst kan bijdragen aan begrip, bewustzijn en nieuwe betekenisverlening.

Samenwerking tussen de zorg- en welzijnssector en de culturele sector ligt voor de hand. In sociaal artistieke projecten dragen maatschappelijk geëngageerde kunstenaars samen met sociale professionals bij aan doelen als participatie van kwetsbare burgers en het vergroten van de sociale cohesie en leefbaarheid in wijken (uit: *Culturele interventies in Krachtwijken*, 2011¹). Sociaal artistieke projecten helpen mensen om in hun eigen kracht te staan, maken hen mondig en geven hen kansen om de samenleving mede vorm te geven.

Trends

De samenleving transformeert van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving waarin co-creatie wordt nagestreefd. Dit betekent dat burgers zelf meer gaan doen vanuit eigen kracht en verantwoordelijkheid in samenwerking met professionals en overheid. De budgetten binnen de culturele en welzijn- en zorgsector krimpen drastisch. Bezuinigingen bieden ook een kans voor het bundelen van krachten en vergroten van doelmatigheid. Het dwingt tot focus en het maken van keuzes. Overheden staan voor de taak om de eigen kracht van mensen tot hun recht te laten komen en de regierol te pakken. Regie is niet de baas spelen, maar een situatie creëren die mensen uitdaagt het beste uit zichzelf te halen. Zo nodig ondersteund door professionals.

De huidige transitie (zoals De Kanteling, Welzijn Nieuwe Stijl, de decentralisaties: AWBZ naar de WMO, nieuwe Participatiewet en de Jeugdzorg) kunnen aangegrepen worden voor echte vernieuwing.

¹ S. Trienekens, W. Dorrestein, D. Postma (2011) *Culturele interventies in Krachtwijken*, Amsterdam, SWP

Position paper: De maatschappelijke waarde van sociaal artistieke projecten

De transities genereren beweging: mobilisatie en energie bij bewonersinitiatieven (van consumptief naar productief), bij werkers en instituties (van uit handen nemen naar faciliteren en ondersteunen) en in toenemende mate in beleid (van sectoraal naar integraal en samenhangend). Kwetsbare burgers bewegen niet als vanzelf mee. De echte transitie is de expliciete erkenning van ieders talent, van ieders kracht. De kunst om tot verandering te komen vraagt om (levens)kunstenaars. Het vraagt van opdrachtgevers durf, de kunst om los te laten, wel kaders scheppen en daarbinnen in contact en dialoog creativiteit zijn gang laten gaan.

Maatschappelijke vraagstukken

Welke vraagstukken roepen deze transities op voor met name kwetsbare groepen en kwetsbare wijken? Enkele voorbeelden:

- *Mensen blijven zo lang mogelijk thuis wonen en voeren de regie over de zorg*
Mantelzorgers hebben een grote rol in de zorg en ondersteuning. Te vaak wordt eenzijdig naar overbelasting gekeken of te eenzijdig naar de mogelijkheden van mantelzorgers. Sociaal artistieke projecten dragen bij aan inzicht in de verwevenheid van draagkracht en draaglast van mantelzorgers. Inzichten die nodig zijn voor de optimale balans tussen formele en informele zorg.

In [Stad als Muze](#) zoekt het Museum Rotterdam samen met Rotterdammers naar het eigentijds erfgoed van de stad. In 2011 en 2012 stond mantelzorg centraal. In opdracht van het museum werkten deelnemers van Stad als Muze, zelf mantelzorgers, met ontwerperscollectief Young Designers aan ontwerpen die steun bieden bij mantelzorg. (Foto: Dennis Lohuis)

- *Mensen worden steeds ouder en zijn steeds meer op zichzelf aangewezen*
Bijna één op de drie ouderen voelt zich wel eens eenzaam, één op de tien zelfs erg eenzaam. Eenzaamheid treft veel ouderen direct in hun welzijn. Eenzaamheid is niet alleen een individueel probleem, maar heeft ook alles te maken met de inrichting, cultuur en de manier van denken in de samenleving.

“Als oudere voel ik me door deze bijeenkomsten niet meer zo alleen voor alles staan”, vertelt een deelnemster. In het project [Bijzondere bijeenkomsten](#) hebben ouderen goede gesprekken over levensvragen aan de hand van theatersketches. Ouderen uit de wijk werken samen met een opbouwwerker van Alcander Heerlen en de Theaterwerkplaats aan nieuwe sketches en het organiseren van bijeenkomsten.

- *Mensen die zorgafhankelijk zijn worden steeds meer gevraagd om deel te nemen aan de samenleving*
Vanwege kostenreductie, maar ook om hen minder als ‘anders’ te bestempelen. Sociaal artistieke projecten helpen mensen om te formuleren wat hun wensen zijn, hun behoeftes en waar ze voor staan in het leven. Juist voor mensen met een (levens)lange achtergrond in de psychiatrie of een verstandelijke beperking.

Daimon Xanthopoulos

In het project [Bloementjesgordijn](#) gaat een groep kunstenaars op zoek naar de woonwensen van chronische psychiatrische patiënten. Want een verhuizing staat voor de deur bij de Lupinehof, activiteitscentrum en groepswoning van Pameijer. Door middel van samen stoffen ontwerpen en maken in het Textielmuseum in Tilburg, gaan zij met elkaar het gesprek aan. Zonder intenties en sturing, vragen naar hun wensen. De kunstenaars leggen bloot waar het werkelijk om gaat: aandacht. De gordijnen en theedoeken gaan mee naar de nieuwe woning.

- *Mensen participeren naar vermogen, betaald of onbetaald*
Ook mensen met een beperking. Sociaal artistieke projecten zetten mensen in hun kracht en bieden kansen voor competentie ontwikkeling. Uit onderzoek onder bijvoorbeeld deelnemers met een verstandelijke of psychiatrische beperking, blijkt dat kunst van grote waarde is (uit:

Position paper: De maatschappelijke waarde van sociaal artistieke projecten

Getalenteerde mensen met speciale wensen, 2010²). Door omstandigheden kunnen ze vaak niet meer werken. Kunst draagt bij aan het (her)ontdekken en vormgeven van hun leven, het ontwikkelen van competenties en aangaan van zinvolle relaties.

Vincent (56 jaar, deelnemer bij REAKT atelier Anders Bekeken): “*Bezig zijn met kunst betekent zingeving en is goed voor mijn sociale contacten. Dat betekent veel voor mij*” (uit: *Getalenteerde mensen met speciale wensen*, 2010). [Anders Bekeken](#) is een kunstproject van de REAKTGROEP voor mensen met een psychiatrische of psychosociale problematiek.

- **Burgers zijn verantwoordelijk voor hun eigen leefomgeving**

Sociaal artistieke projecten in de wijk kunnen gemeenschappen creëren of repareren. De inbreng van professionele cultuurmakers is hierbij belangrijk omdat zij de kracht van de verbeelding naar boven kunnen halen. De kracht van kunst in de buurt komt het best tot z'n recht als bewoners zelf in een creatief proces zitten. Dit stimuleert persoonlijke ontwikkeling van bewoners, sociale cohesie, de samenredzaamheid van wijken en buurten en het gevoel voor veiligheid. Een buurt waarin mensen respect hebben, elkaar aanspreken of elkaar kennen. De leefomgeving wordt ook fysiek schoner en aantrekkelijk en daarmee neemt ook de economische waarde toe van vastgoed in de wijk (uit: *De Kracht van cultuur*, 2011³). Doelen die ook woningcoöperaties nastreven.

Uit onderzoek naar theaterproject [Kaap de Goede Hoop](#) van het [Rotterdams Wijktheater](#) blijkt dat de deelnemende bewoners als gevolg van het project beter in hun vel zitten en zich meer verbonden voelen met de wijk. De effecten van meedoen aan de voorstelling waren beter dan wat de GGZ /RIAGG wist te bereiken met haar reguliere interventies mensen voelen zich erkend, zelfverzekerder en weten zich gehoord (uit: *Kaap goede hoop Rotterdams Wijktheater, effecten voor de wijk en de wijkbewoners*, 2010⁴)

- **Ondersteuning van kinderen en gezinnen met problemen wordt zoveel mogelijk in de wijk georganiseerd**

Vertrekpunt is aanspreken van de mogelijkheden in de eigen leefomgeving. Door sociaal artistieke projecten ontdekken kinderen en ouders nieuwe mogelijkheden en vergroten hun sociale netwerk.

Muziek verbindt, maar een instrument leren spelen is niet voor iedereen vanzelfsprekend. Uit deze twee gegevens ontstond [Muziek in de wijk](#) in Zuilen, Utrecht. Muzieklessen in de speeltuin of op straat, in het buurtpastoraat. Laagdrempelig en toegankelijk: voor alle kinderen, maar ook voor hun ouders. Dat was het begin. Muziek in de Wijk groeide langzaam. In 2011 namen drie ouders en drie docenten het initiatief om [Kunstkasteel Zuilen](#) op te richten om dit soort projecten groter aan te pakken. Nu krijgen voor het tweede jaar achter elkaar meer dan 100 kinderen uit de wijk wekelijks muziek lessen en spelen ze samen in een ensemble. Er is een nauwe samenwerking met andere organisaties in de buurt zoals: woningcorporatie, welzijnswerk, basisscholen en buurthuizen.

Uit de comfortzone: krachten bundelen en gezamenlijk impact creëren

We willen beleidsmakers en beslissers in de zorg- en welzijnssector en in de culturele sector uitdagen om over de grenzen van hun eigen sector heen te kijken. Empowerment-vraagstukken gaan ons allemaal aan. Interventies uit andere sectoren bieden mogelijkheden in het bereiken van de eigen sectordoelen. Meer samenwerking is daarvoor nodig. De kracht van sociaal artistieke projecten is

² Loeffen, T. (2010a) *Getalenteerde mensen met speciale wensen*. Een onderzoek naar de ervaringskennis, visie, mogelijkheden en wensen van deelnemers met een psychiatrische beperking m.b.t. 'actorschap', kunstzinnige ontwikkeling en participatie. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kunst Inclusief (www.kunstinclusief.nl)

³ J. Saris, J. Brouwer, J. van der Lans, S. Ketelaars, T. Metzke, S. van Dommelen, A. van Bommel (2011) *De kracht van cultuur*. Effectieve cultuurimpulsen in de wijk, Den Haag, Nicis

⁴ Onderzoeksbureau OpMAAT. (2010) *Kaap goede hoop Rotterdams Wijktheater, effecten voor de wijk en de wijkbewoners*. Rotterdam: Woonstad.

Position paper: De maatschappelijke waarde van sociaal artistieke projecten

groot. De kracht van kunstenaars ligt in de neiging om een vraagstuk opnieuw uit te vinden. Kunstenaars bieden een spiegelfunctie, positieve benadering en out-of-the-box denken. Ze werken vanuit creativiteit en verbeelding. Sociale professionals dragen bij aan deze sociaal artistieke projecten door hun kennis, betrokkenheid, netwerk en ondersteuning. Kortom: een win-winsituatie.

De bezuinigingen vormen aanleiding om inventief te zoeken naar nieuwe partners. Niet alleen de sociale en artistieke professionals moeten elkaar opzoeken – ook beleidsmakers en beslissers dienen uit hun comfort zone te stappen. Om krachten te bundelen en gezamenlijk impact te creëren. Door middelen uit verschillend geormerkte budgetten samen te brengen worden sociaal artistieke projecten makkelijk(er) ingebed in bredere programma's. Dit gebeurt al in stedelijke vernieuwingstrajecten en bij de planning en realisatie van brede maatschappelijke voorzieningen. Kortom: maximale synergie.

Toekomst: welke impulsen zijn nodig?

Welke impulsen zijn er nodig om de samenwerking op bredere schaal op gang te brengen en te versterken?

Op beleidsniveau

- Ontschotting en regievoering: sturen op het inhoudelijk en financieel afstemmen en bundelen van beleid op diverse niveaus.
- Overtuigen van beleidsmakers en beslissers van verschillende beleidsterreinen dat er vele wegen te bewandelen zijn en dat kunst daar één van is. Kunst als facilitering van bredere doelstellingen.
- Kaders scheppen en durven loslaten.
- Sturen op samenwerking tussen uitvoerende partners in de sociale en culturele sector om synergievoordelen te bereiken. Bijvoorbeeld door middel van een tenderregeling voor sociaal artistieke projecten.
- Individueel gerichte regelingen beter inzetten om collectieve interventies te faciliteren.
- Stimuleren van zoveel mogelijk eigenaarschap bij actieve burgers in de wijk.

Op kennisniveau

- Onderzoeken van de maatschappelijke impact van sociaal artistieke projecten.
- Inzicht in de succesfactoren van deze projecten vergroten.
- Methodieken en werkwijzen evalueren en verbeteren en kwalitatieve standaarden ontwikkelen.
- Effecten zichtbaar maken tegenover financiers, overheden en opdrachtgevers.

Op uitvoerend niveau

- Het scholen/coachen van sociale en artistieke professionals. Bijvoorbeeld in het positie verwerven en behouden, omgaan met diversiteit.
- Werken aan positieve beeldvorming en bruggen slaan tussen culturen en benaderingswijzen van de verschillende beroepsgroepen die elkaar in de uitvoeringspraktijk ontmoeten. Bijvoorbeeld in de beroepsopleidingen.
- Creëren van, of aansluiten bij reeds bestaande, laboratoria waarin sociale en artistieke professionals met beroepservaring samenwerken en ervaringen uitwisselen. Hier kunnen ook begeleidings-, trainings- en coachingstrajecten in intersectorale samenwerking vorm gegeven worden.
- Trainen en begeleiden van burgers die zelf sociaal artistieke projecten voor hun buurt willen opzetten en uitvoeren.

Wilt u ook verbindingen maken tussen welzijn, zorg en kunst? Onderteken dan de position paper op www.axci.nl/socialartlab.

Aan deze paper schreven en lazen mee:

1. Anamaria Cruz – Rotterdams Wijktheater
2. Bram de Groot – Gemeente Heerlen, Welzijn
3. Christine Ravenhorst – De Rode Loper / Live Oost Festival
4. Dirk Willem Postma - Instituut voor Social Work, Hogeschool Utrecht
5. Dona Risi – STUT
6. Fulco van 't Hag
7. Henk Geelen – Trajekt
8. Ina Burggraaff – MEE Gelderse Poort
9. Ingeborg Bennink
10. Ingrid Doctor – LKCA
11. Irene van Renselaar – Museum Rotterdam
12. Jeroen Saris – De Stad BV
13. Joosje Duindam – Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant
14. Karlijn op het Veld – Fonds voor Cultuurparticipatie
15. Karolina Spaic – ZID Theater
16. Krista Heijster – Cultuur-Ondernemen
17. Leo Peters – Gemeente Heerlen, Welzijn
18. Maayke Botman – Oranje Fonds
19. Marieke Vriend – Atelier voor verandering
20. Marjan Zult – Anders bekeken
21. Martin Kamphuis – Cultuurscout, docent en ontwikkelaar HBO Social work
22. Math Wierts – Alcander
23. Mellouiki Cadat - MOVISIE
24. Mirjam Andries – MOVISIE
25. Pierre Rutgers – Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant
26. Ruben de Boer – Formaat
27. Sandra Schouten – het Huis van Proeven
28. Sandra Trienekens – Urban Paradoxes
29. Saskia van Grinsven – MOVISIE
30. Sergio van Santvoort Vorst - Kunst in de Buurt - stichting Catharijn
31. Sikko Cleveringa – CAL XL
32. Toinette Loeffen - Instituut voor Social Work, Hogeschool Utrecht
33. Yamila Bavio – Muziek in de wijk